

## **ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ**

**ЛІСОЙВАН Ярослав Миколайович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ**

**<https://orcid.org/0000-0001-7533-5452>**

**УДК: 351.746.2**

**DOI 10.32782/EP.2023.2.9**

*У статті розглянута правова сутність принципів діяльності правоохоронних органів України. Зауважено, що принципи діяльності правоохоронних органів є монолітною непогнучною структурою, фундаментом якої є сукупність нерозривних елементів, що співвідносяться один з одним за цілями, вектор яких направлений на виконання спільних завдань і функцій. Принципи діяльності Державного бюро розслідувань побудовані у тісному зв'язку із загальною системою принципів функціонування правоохоронних органів загалом.*

*Наголошено, що згідно з діючим законодавством України Державне бюро розслідувань створено на засадах: 1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) законності; 3) справедливості; 4) неупередженості; 5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань; 6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; 7) політичної нейтральності і позапартійності; 8) єдиноначальності у реалізації повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.*

*Наголошено, що принципи діяльності Державного бюро розслідувань представляють собою взаємопов'язану систему керівних ідей, яка є непогнучним фундаментом для ефективного функціонування вказаного правоохоронного органу та плацдармом для успішної реалізації завдань, що поклали на нього суспільство та держава.*

*У той же час нормативно – правові засади діяльності Державного бюро розслідувань та їх неухильне дотримання покликані забезпечити якісне виконання вказаних викликів на правовому полі.*

*Ключові слова: Державне бюро розслідувань, принципи, законність, справедливість, незалежність, правоохоронні органи.*

### **Постановка проблеми**

Актуальність встановлення принципів діяльності Державного бюро розслідувань пояснюється тим, що всі без винятку види суспільних відносин, які виникають у правоохоронній сфері, у той же час як і організаційні аспекти функціонування відповідних органів, регулюються конкретними правовими нормами та базуються на основоположних підвалинах, які обумовили їх створення.

Крім того, аналіз принципів діяльності Державного бюро розслідування дозволяє на рівні науково-теоретичних узагальнень більш повно проаналізувати такі важливі аспекти його функціонування, як систематизація компетенції та повноважень вказаного органу, визначення форм та методів його діяльності, правового регулювання кадрового

забезпечення, напрямів удосконалення діяльності ДБР тощо.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Дослідженню принципів діяльності правоохоронних органів взагалі та Державного бюро розслідувань, зокрема, були присвячені наукові праці таких учених, як О.М. Бандурка, В.В. Галунько, А.Т. Комзюк, М.С. Моїсєєв, О.Дрозд, Р. Труба та інших.

**Метою статті** є встановлення та правовий аналіз принципів діяльності Державного бюро розслідувань, визначення їх особливостей та виявлення проблемних аспектів реалізації у практичній діяльності ДБР.

### **Виклад основного матеріалу**

У науковій доктрині адміністративного права дефініція «принципи» розглядається як основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, що є основою діяльності суб'єктів адміністративного права, забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [1, с. 118].

Більш розширено принципи адміністративного права розглядає Ю.М.Старилов, який пропонує під ними закладати основоположні ідеї, настанови, які виражають об'єктивні закономірності організації і формування державної влади в цілому (особливо виконавчої влади), що визначають науково обґрунтовані напрями реалізації компетенцій, завдань і функцій державних управлінських органів (повноважень державних службовців), що діють у системі державної влади, по здійсненню управлінських функцій (у тому числі й контрольно-наглядових повноважень) [2, с. 83].

У свою чергу, варто підтримати ідеї науковців, які пропонують принципи уособлювати як розроблені та апробовані практикою керівні ідеї, основоположні засади, вихідні положення, орієнтири, які спрямовані на досягнення оптимальних і стабільних результатів його діяльності, а також забезпечують її ефективність [3, с. 253].

Варто відзначити, що принципи діяльності правоохоронних органів є монолітною

непорушною структурою, фундаментом якої є сукупність нерозривних елементів, що співвідносяться один з одним за цілями, вектор яких направлений на виконання спільних завдань і функцій.

Принципи діяльності Державного бюро розслідувань побудовані у тісному зв'язку із загальною системою принципів функціонування правоохоронних органів загалом.

Так, ст. 3 Закону України «Про державне бюро розслідувань» заявляє, що цей орган створений на засадах [4]:

1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

2) законності;

3) справедливості;

4) неупередженості;

5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань;

6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам;

7) політичної нейтральності і позапартійності.

8) єдиноначальності у реалізації повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

Для розуміння особливостей функціонування такого специфічного правоохоронного органу, як ДБР, пропонуємо розглянути вказані принципи більш детально.

#### **Принцип верховенства права.**

У реаліях сьогодення і в умовах прагнень України до демократичних трансформацій та активної інтеграції у європейську юридичну спільноту, принцип верховенства права вбачається найбільш різнобічним і, в той же час, засадничим принципом діяльності державних правоохоронних органів взагалі та Державного бюро розслідування зокрема.

Сутність цього принципу у повсякденній роботі вказаного правоохоронного органу виявляється у спрямуванні його завдань і функцій на дотримання прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина від протиправних посягань, встановленні статусу - кво у разі порушення права, притягненні винних осіб до відповідальності тощо.

Цілковито погоджуємось із трактуванням принципу верховенства права у діяльності ДБР, яке пропонує О. Дрозд, зауважуючи, що право, насамперед, є втіленням справедливості. Автор підкреслює, що при екстраполяції цього висновку на поле функціонування ДБР, з упевненістю можна стверджувати, що зазначений принцип вимагає від усіх працівників вказаного органу діяти справедливо та неупереджено. Крім того, принцип верховенства права дає можливість співробітникам ДБР творчо підходити до застосування закону і враховувати вимоги інших соціальних регуляторів [3, с. 253].

#### **Принцип законності.**

Дотримання законності є невід'ємною частиною функціонування правоохоронних органів. Аналізуючи вказаний принцип, О. М. Бандурка зауважує, що зміст принципу законності проявляється через виконання покладених на правоохоронців обов'язків щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів особи, власності, природного середовища, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань у суворій відповідності до норм чинного національного законодавства, здійсненні контролю і нагляду за дотриманням вимог закону іншими органами публічної адміністрації, посадовими особами та громадянами [15, с. 216].

У той же час слід зауважити, що доктринальна сутність принципу законності вкладається в логіку попереднього принципу верховенства права і, в узагальненому підході, відбиває обов'язок персоналу ДБР працювати лише в рамках чинного

відповідного законодавства, враховуючи його мету та в установленому ним порядку.

У діяльності Державного бюро розслідувань принцип законності має прояв у наступних положеннях: 1) працівники ДБР повинні діяти лише в межах наданих їм повноважень, дотримуватись передбаченого законом порядку і термінів здійснення процесуальних дій, а також процедури їх юридичного оформлення; 2) працівники ДБР не можуть виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази; за виконання таких розпоряджень і наказів вони можуть бути притягнуті до встановленої законом відповідальності; 3) необхідність виконання наказів, розпоряджень, доручень, вказівок тощо, а також політична, економічна, службова чи інша доцільність не можуть бути підставою для порушення працівником ДБР вимог принципу законності; 4) працівникам ДБР заборонено незаконно втручатись у діяльність інших суб'єктів права, а останнім гарантується право оскарження їхніх незаконних дій та рішень; 5) порушення працівниками ДБР законів чи інших нормативно-правових актів під час виконання покладених на них повноважень спричиняє визнання вчинених дій і прийнятих на їх основі рішень незаконними; 6) організація та діяльність ДБР мають бути чітко врегульовані, прозорими, а також відкритими для контролю з боку як уповноважених контролюючих і наглядових суб'єктів, так і громадськості тощо [3, с. 253].

#### **Принципи справедливості та неупередженості.**

Пропонуємо розглядати вказані принципи у взаємозв'язку, оскільки у діяльності ДБР вони є логічним доповненням один одного.

Як справедливо зазначає Р.С. Мельник, принципами справедливості та неупередженості повинні бути пройняті адміністративно-правові норми, що закріплюють відносини між суспільством, державою і людиною. Сутність зазначених принципів є вимогою до суб'єктів владних повноважень при реалізації своїх завдань та функцій шанобливо ставитися до людської гідності, правильності, законності та чесності [2, с.87; 6, с. 53].

---

<sup>1</sup> Адміністративна діяльність міліції: підручник; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во НУВС. 2004. 448 с.

У процесі виконання своїх завдань та функцій Державним бюро розслідувань принципи справедливості та неупередженості мають важливе соціальне значення. Їх сутність полягає в тому, що особовий склад вказаного органу під час реалізації покладених на них повноважень повинен керуватися об'єктивністю, нейтральністю, незаангажованістю, неупередженістю, виключаючи суб'єктивізм та особисту зацікавленість. Задля ефективності дотримання вказаних принципів працівник ДБР повинен мати високі моральні та розвинуті ділові якості, а також ідеальну репутацію та непорушний авторитет [3, с. 254].

#### **Принцип незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань**

Необхідно зауважити, що сутність вказаного принципу діяльності ДБР відзначається певним правовим дуалізмом. Він має свій прояв у подвійності цільової спрямованості. Так, з одного боку, цей принцип покликаний забезпечити недосяжність особового складу ДБР для суспільного та публічного тиску з боку вищих посадових осіб держави, політичних партій, представників інших правоохоронних органів та громадськості, а з іншого – задля виключення корупційних проявів у діяльності Бюро, недопущення свавілля, безкарності, безконтрольності та безвідповідальності в середині організаційної структури органу [3, с. 255].

З огляду на те, що незалежність персоналу ДБР не можна вважати абсолютною, цікавою вбачається думка О. М. Курила, який стверджує, що саме цим можна забезпечити істинну незалежність правоохоронців, адже, дотримуючись обов'язкових для всіх норм чинного законодавства, вони можуть виконувати свою роботу впевнено, без остраху і обґрунтовано. Вищезазначене, як додаткова гарантія, є істотною перешкодою щодо можливості вчинення не передбачених законом дій із боку працівників правоохоронних органів, перевищення повноважень, зловживань і сваволі [7, с. 72].

У свою чергу, О. Дрозд відмічає, що нині принцип незалежності ДБР включає в себе декілька вимог: спеціальний статус ДБР як самостійного і правоохоронного органу, що

не має відношення до жодної з гілок влади, і, відповідно, особливий порядок визначення його системи, структури, порядку фінансування та організаційного забезпечення діяльності; самостійний характер діяльності працівників ДБР (вони самостійно ухвалюють рішення, керуючись професійною правосвідомістю, і несуть за них персональну відповідальність); непов'язаність їхньої діяльності будь-якими обставинами, крім вимог закону; їхня незалежність від зовнішніх факторів, стороннього впливу та тиску; встановлення для них цілої низки обмежень особистісних, політичних та трудових прав (заборона належати до політичних партій, заборона щодо сумісництва та суміщення, заборона роботи близьких осіб тощо); підзвітність та підконтрольність ДБР тощо [3, с. 256].

#### **Принцип відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам.**

Відкритість та прозорість у діяльності Державного бюро розслідувань дослідники характеризують як сукупність інформаційних заходів щодо всебічного висвітлення інформації як про роботу Державного бюро розслідувань у цілому, так і окремих його напрямків функціонування, а також видання пресрелізів щодо деяких кримінальних проваджень, які розслідуються слідчими державного бюро розслідувань [8, с. 21].

У той же час нормами Закону України «Про Державне бюро розслідувань» встановлено, що Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю [4].

Як справедливо зауважує О. Дрозд, з огляду на специфіку завдань і функцій, які покладаються на ДБР, а також особливу сферу його повноважень, принцип відкритості та прозорості його діяльності набуває особливого значення. Автор наголошує, що досить часто працівники ДБР документують злочини найвищих посадових осіб держави;

здійснюють розслідування найбільш резонансних кримінальних проваджень; викривають корупційні схеми в найбільш важливих сферах суспільного життя. Тому існує підвищений інтерес громадськості, у тому числі міжнародної спільноти, до результатів його діяльності, прийнятих рішень та вжитих заходів [3, с. 255].

Враховуючи рівень розвиненості цифрових технологій, основним комунікаційним інструментом Державного бюро розслідувань на сьогодні є Інтернет – ресурси та сторінки в соціальних мережах. ДБР має свій офіційний вебсайт, де розміщена вся актуальна інформація щодо організації та діяльності цього правоохоронного органу, а також регулярно публікуються пресрелізи про призначення та звільнення з посад його працівників, про стан розслідування проваджень, у тому числі інформації щодо оголошення про підозру, спрямування провадження до суду чи його закриття тощо [8, с. 22].

Також згідно із положеннями ст. 27 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» ДБР забезпечує прозорість у своїй діяльності через: 1) щорічну підготовку та оприлюднення звіту про досягнуті ДБР результати за минулий рік; 2) оприлюднення та надання інформації у відповідь на запити згідно Законом України «Про доступ до публічної інформації»; 3) оприлюднення звітів за конкретними запитами, у тому числі із зазначенням причин, через які певні заходи не були вжиті. Окрім вищезначеного, у Законі наголошено, що не може бути обмежено доступ до інформації щодо загального кошторису Державного бюро розслідувань, його компетенції та основних напрямів діяльності, а також щодо притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень працівників Державного бюро розслідувань [4].

#### **Принцип політичної нейтральності і позапартійності.**

Принцип політичної нейтральності і позапартійності є обов'язковою вимогою при створенні та функціонуванні всіх правоохоронних органів, у тому числі і Державного бюро розслідувань. Його сутність обумовлена вимогою неупередженого ставлення

з боку співробітників вказаних органів до всіх категорій громадян незалежно від їх політичних вподобань, а також обов'язком належної і ефективної реалізації ними своїх владних повноважень.

Деякі дослідники обґрунтовано вважають, що принцип політичної нейтральності та позапартійності вбачається одним із елементів принципу незалежності та неупередженості, які розглядалися вище. Така позиція пояснюється тим, що особистісні переконання та погляди, у тому числі політичної спрямованості, жодним чином не можуть впливати на виконання працівниками ДБР покладених на них повноважень [3, с. 256].

З огляду на вказане політична неупередженість працівників ДБР є одним з аспектів їх професійності, що в призмі його завдань і функцій повинно становити невід'ємний принцип його функціонування [2, с. 90].-

Підкреслимо, що вітчизняне законодавство не допускає використання ДБР у партійних, групових чи особистих інтересах, а також забороняється участь їх співробітників у діяльності політичних партій. Вказану тезу підтверджує і норма закону, яка наголошує, що використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах не допускається, а діяльність політичних партій у Державному бюро розслідувань забороняється [4].

#### **Принцип єдиноначальності у реалізації повноважень Державного бюро розслідувань у співвідношенні із принципом процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.**

Слід зазначити, що на рівні науково – теоретичних узагальнень єдиноначальність – це метод адміністрування, сутність якого полягає в отриманні владних розпоряджень та звітуванні за виконану роботу підпорядкованим працівником лише перед одним безпосереднім керуючим суб'єктом. На практиці перевага принципу єдиноначальності полягає у забезпеченні чіткості в організації роботи, підвищенні відповідальності працівників за доручену їм справу, виключає знеособленість і безвідповідальність. Отже, кожен працівник відповідає за свою ділянку роботи та підпорядкований одному

певному керівнику, розпорядження якого є для нього обов'язковими [9, с. 233]

У свою чергу, І. М. Савенко зазначає, що сутність єдиноначальності полягає в тому, що керівник конкретного рівня управління користується правом одноособового вирішення питань, які належать до його компетенції. Безсумнівно, це отримання начальником правоохоронного органу широкого кола повноважень, які йому стануть у нагоді для виконання покладених на нього функцій управління, реалізації персональної відповідальності [10, с. 3]

Транспортуючи вказані наукові думки на площину діяльності Державного бюро розслідування, можемо зазначити, що принцип єдиноначальності встановлює необхідність концентрації всього масиву керівних повноважень у лише на особі Директора вказаного органу, закріплюючи при цьому його персональну відповідальність за їх реалізацію.

Подібна ситуація пояснюється важливістю оперативності прийняття рішень в управлінні організаційною системою ДБР, що сприяє недопущенню зволікань під час здійснення досудового розслідування та протидії кримінальним правопорушенням [9, с. 234].

У той же час концентрація всього масиву владних повноважень у Директора ДБР та обов'язковість виконання прийнятих ним рішень не виключає процесуальну самостійність слідчих підрозділів вказаного органу, а також функціональну самостійність органів і підрозділів ДБР у вирішенні тих питань, які віднесені до їхньої компетенції; надання їм права вносити пропозиції та рекомендації до вищестоящих підрозділів; забезпечення права працівників ДБР оскаржити дії та рішення безпосереднього керівника до вищестоящего керівника в установленому порядку тощо [3, с. 256].

### **Висновки**

Підсумовуючи інформацію, викладену у статті, можемо констатувати, що принципи діяльності Державного бюро розслідувань представляють собою монолітну взаємопов'язану систему керівних ідей, яка є непорушним фундаментом для ефективно-

го функціонування вказаного правоохоронного органу та плацдармом для успішної реалізації завдань, що поклали на нього суспільство та держава.

У той же час нормативно – правові засади діяльності Державного бюро розслідувань та їх неухильне дотримання покликані забезпечити якісне виконання вказаних виликів на правовому полі.

### **Література**

1. Адміністративне право України: навч. посіб. у 2-х т.; за заг. ред. В.В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня». 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

2. Моїсєєв М. С. Адміністративно-правовий статус Державного бюро розслідувань України. 2019. PhD Thesis. Сумський державний університет.

3. Дрозд О.. Принципи організації та діяльності Державного бюро розслідувань.// О.Дрозд. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3: С. 251-257.

4. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII / *Верховна Рада України*. Відомості Верховної Ради. 2016. № 6. Ст. 55 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

5. Адміністративна діяльність міліції: підручник; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во НУВС. 2004. 448 с.

6. Мельник Р.С. Інститут принципів адміністративного права як один з напрямів реформування Загального адміністративного права України. *Публічне право*. 2012. № 3. С. 51–60.

7. Курило О.М. Гарантії незалежності суддів у кримінальному процесі України. *Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів*: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30–31 березня 2005 р.; Харків / редкол.: В.В. Сташис та ін. Харків; Київ: ЦНТ «Гопак». 2006. С. 72–79.

8. Ковальчук І. С. Особливості реалізації засад відкритості та прозорості в діяльності Державного бюро розслідувань. 2019.- С. 20 – 23 <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>

9. Труба Р. Єдиноначальність та погодження в реалізації окремих повноважень

директора Державного бюро розслідувань / Р. Труба // *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 233-237.

10. Савенко І.М. Принципи та функції державної прикордонної служби України. / І.М. Савенко. // *Демократичне врядування*. 2015. № 15. С. 1-8. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr\\_2015\\_15\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_26)

#### **PRINCIPLES OF ACTIVITY OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION**

The article examines the legal essence of the principles of activity of law enforcement agencies of Ukraine.

It is noted that the principles of law enforcement agencies represent a monolithic, inviolable structure, the foundation of which is a set of inseparable elements that correlate with each other in terms of goals, the vector of which is directed to the performance of common tasks and functions.

The principles of the State Bureau of Investigations are built in close connection with the general system of principles of the functioning of law enforcement agencies in general.

It is emphasized that according to the current legislation of Ukraine, the State Bureau of Investigation was created on the basis of: 1) the supremacy of law, according to which a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the

highest social value, and human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities; 2) legality; 3) justice; 4) impartiality; 5) independence and personal responsibility of each employee of the State Bureau of Investigation; 6) openness and transparency of the activities of the State Bureau of Investigations for society and democratic civil control, accountability and control over the state bodies defined by law; 7) political neutrality and non-partisanship; 8) unity of leadership in the implementation of the powers of the State Bureau of Investigation. The principle of single leadership does not negate the principle of procedural independence of the investigative body of the State Bureau of Investigation.

It was emphasized that the principles of the State Bureau of Investigation represent an interconnected system of guiding ideas, which is an unbreakable foundation for the effective functioning of the specified law enforcement agency and a springboard for the successful implementation of the tasks assigned to it by society and the state.

At the same time, the regulatory and legal principles of the State Bureau of Investigation and their strict observance are designed to ensure the quality of the specified challenges in the legal field.

**Keywords:** *State Bureau of Investigation, principles, legality, justice, independence, law enforcement agencies.*